

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri

Yelda Demirağ

Yrd. Doç. Dr., Başkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Demirağ, Yelda, “Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 2, Sayı 7 (Güz 2005), s. 125-155.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri

Yelda DEMİRAG*

ÖZET

Bu çalışmada bağımsızlıktan günümüze kadar Türkiye-Gürcistan arasındaki siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler incelenmiştir. Başlıca üç döneme ayırdığımız ikili ilişkilerde ilk dönem, Türkiye'nin Gürcistan'ın bağımsızlığını tanıdığı 1991'den 1996'ya kadar olan süreci kapsamaktadır. İkinci dönemi, 1996-2003 yılları arasında yoğunlaşan ve stratejik ortaklık düzeyine gelen askeri ve siyasi ilişkiler oluşturmaktadır. Üçüncü dönem, Kadife Devrim'den günümüze kadar olan gelişmeleri içermektedir. Çalışmada ekonomik ilişkiler üzerinde de durularak, gelinen seviyenin daha iyi düzeye çıkarılmasının gerekliliği belirtilmektedir. Sonuç bölümünde, Türkiye'nin Gürcistan'daki gelişmelere ve istikrarın sağlanmasına yönelik daha aktif politikalar izlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Türkiye, Türkiye-Gürcistan ilişkileri, Kafkasya, Türk Dış Politikası

Turkish-Georgian Relations from Independence to Velvet Revolution

ABSTRACT:

This article aims to analyze relations between Turkey and Georgia in the aftermath of the dissolution of the Soviet Union. The study is divided into three periods: from the 1991 Turkish recognition of Georgian independence to 1996; from 1996 to 2003, during which military and political relations evolved into a strategic partnership; and after 2003, during and after the Velvet Revolution in Georgia. Current economic relations between the two countries and their possible future course are also considered. Finally, the study provides an analysis of improvements in Turkish-Georgian relations since Georgian independence. This paper argues that Turkey should pursue a more active foreign policy toward economic and political stability in Georgia, as it is a key country in Turkey's Eurasian policies.

Keywords: Georgia, Turkey, Turkish-Georgian Relations, Caucasus, Turkish Foreign Policy

* Yrd. Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim üyesi.

Türkiye-Gürcistan ilişkileri Ortaçağ'dan itibaren sorunlu olmuş, önceleri Osmanlı Devleti, sonra Türkiye Cumhuriyeti Gürcüler tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Moskova tarafından da hep gündemde tutulan potansiyel "Türk tehdidi" sonucu Gürcüler, Osmanlı İmparatorluğu'ndan duydukları korku neticesinde Rus Çarı'nın desteğini aramışlardır.¹ Tarihi güvensizlik duygusu o kadar yoğundu ki, 1990 genel seçimleri öncesinde, Gürcü liderler Türkiye'nin bağımsız Gürcistan'a karşı şiddet uygulamayacağını açıklamasını bile istemişlerdi.² Fakat, bağımsızlık sonrası kurulan ilişkiler incelendiğinde tarihsel çekişmelerin, korku ve husumetlerin günümüzde iyi ilişkiler kurulmasına engel teşkil etmediği görülmektedir. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası Gürcistan'la geliştirilen ilişkiler Türkiye'nin Avrasya politikaları içerisinde ayrı bir önem taşımaktadır.

Dil, din ve kültür çeşitliliğinin doğurduğu toplumsal ve ekonomik sorunlar, etnik çatışmalar, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik az gelişmişlik Gürcistan'ı, Soğuk Savaş sonrasında Güney Kafkasya'nın hassas ve bölge istikrarı açısından önemli ülkelerinden biri haline getirmiştir. Gürcistan'ın bağımsızlığına kadar merkezi Sovyet politikaları nedeniyle gün yüzüne çıkamayan siyasal ve sosyo-ekonomik ayrışmalar, bağımsızlıktan sonra bölge dışı devletlerin nüfuz mücadelesi ve Kafkasya'daki etkinlik yarışlarıyla birlikte derinleşerek kendilerini gösterme eğilimine girmişlerdir.

Kafkasya'nın Karadeniz'e sınırı olan tek ülkesi olarak Gürcistan, Orta Asya ülkelerini Batı'ya bağlayan en kısa güzergahı oluşturması açısından son derece önemli bir coğrafi konuma sahiptir.³ Bu konumu nedeniyle Türkiye'nin Kafkasya, hatta Avrasya stratejisindeki kilit noktadır. Rusya ile Türkiye arasında tampon bölge oluşturması, Ermenistan ve İran seçenekleri dışında Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan kapısı olması, daha da önemlisi Hazar petrolünün uluslararası pazarlara ulaştırılmasında önemli bir yere sahip olan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı'nın geçtiği güzergah üzerinde bulunması, Gürcistan'ı Türkiye açısından önemli kılmaktadır. Gürcistan açısından da Türkiye, Batı ile bağlantısında köprü, ileri düzeyde siyasi, ekonomik ve askeri ortak

¹ Türk-Gürcü ilişkilerinin tarihi için bkz. Alexandre Grigorianz, *Kafkasya Halkları Tarihi ve Etnografik Bir Sentez*, çev. Doğan Yurdakul, İstanbul, Sabah Yayınları, 1998; Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi; Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara, TTK Yayınları, 1993; David Mackenzie ve Michael W. Curran, *A History of Russia and the Soviet Union*, Belmont, Wadsworth Publishing Company, 1987; Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar; Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu*, çev. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994; Fahrettin Çiloğlu, *Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi*, İstanbul, Ant Yayınları, 1993.

² Fahrettin Çiloğlu, *Milliyet*, 14 Mart 1998.

³ Revaz Gachechiladze, "Making of the New Georgia: Development Factors-Pluses and Minuses", *Caucasian Regional Studies*, Cilt 3, No 1, 1998, s. 8.

ve Rusya'ya karşı bölgede dengeleyici güçtür. Ülkeden geçen BTC boru hattının sağlayacağı ekonomik ve siyasi getiriler de eklendiğinde iki devlet arasındaki ilişkilerin taraflar açısından ne derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yine de, bu önemin anlaşılması ancak 1994'den sonra mümkün olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden ilk yıllarda daha çok Orta Asya üzerinde yoğunlaşan Türkiye, 1993'e kadar süren heyecan döneminden sonra, Rusya'nın "arka bahçesine" dönmeye karar vermesi ve Karabağ sorunu nedeniyle karmaşıklaşan Türkiye-Azerbaycan-Ermenistan ilişkileriyle birlikte, bu döneme kadar ihmal ettiği Kafkasya'ya yönelmeye başlamıştır.⁴ 1993 aynı zamanda Türkiye - Rusya ilişkilerinin Karabağ sorunu nedeni ile gerginleştiği, Azerbaycan'ın "Asrın Anlaşması" ile petrollerini uluslararası petrol şirketlerinin yatırımına açtığı yıldır. Bu ortamda doğal olarak Azerbaycan üzerine odaklanan Türkiye'nin Kafkasya politikasında Gürcistan, öne çıkan coğrafi-stratejik konumu ve tarihi bir kenara bırakarak Türkiye'yle yakınlaşma çabasıyla giderek Türkiye'nin Kafkasya politikaları ve önceliklerinde önem kazanmaya başlamıştır. Gürcistan'ın Türkiye açısından bu değişen konumunun açık etkileri ise ancak 1996'dan sonra görülebilmektedir.

Bu çalışmada, Gürcistan'ın Türkiye'nin Güney Kafkasya politikasındaki önemi geç anlaşılmış yeri, iki ülke arasında 1991'den bugüne kurulan siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler ile bölgesel etnik çatışmalar ve Rusya politikaları çerçevesinde Türkiye ile Gürcistan ilişkileri, Türkiye'nin Gürcistan politikası ve ikili ilişkilerde etkili olan iç ve dış faktörler ele alınacaktır.

Bağımsızlık Sonrası Türkiye-Gürcistan Siyasi İlişkileri

Türkiye 9 Nisan 1991'de bağımsızlığını ilan eden Gürcistan'ı 16 Aralık 1991'de tanıyan ilk ülke olmuştur. İki ülke arasında diplomatik ilişkiler 21 Mayıs 1992'de Hikmet Çetin'in Tiflis ziyareti sırasında imzalanan bir

⁴ Türkiye'nin 1990-1993 dönemi Orta Asya politikası için bkz. Mustafa Aydın, "Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler", Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II, 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 366-440; Shireen Hunter, "Bridge or Frontier? Turkey's Post-Cold War Geopolitical Posture", *The International Spectator*, Cilt XXXIV, No 1, Ocak-Şubat 1999, s. 34-42; Ian O. Lesser, "Bridge or Barrier? Turkey and the West after the Cold War", *Report R-4204-AF/A*, Santa Monica, RAND, 1992; Oral Sander, "Turkey and the Turkic World", *Central Asian Survey*, Cilt 13, No 1, s. 46; Kemal H. Karpat, "The Foreign Policy of the Central Asian States, Turkey and Iran", *International Journal of Turkish Studies*, Cilt 6, No 1, Kış 1992, s. 27-38; Philip Robins, "Between Sentiment and Self Interest: Turkey's Policy Toward Azerbaijan and the Central Asian States", *Middle East Journal*, Cilt 47, No 4, Ağustos 1993, s. 33-42; Gareth Winrow, *Turkey in Post-Soviet Central Asia*, Londra, Royal Institute of International Affairs, 1995.

dizi anlaşma ile başlamış, bu olumlu başlangıç 30 Temmuz 1992'de Gürcistan'ı ziyaret eden ilk devlet başkanı Süleyman Demirel ve Eduard Şevardnadze arasında imzalanan "Dostluk ve İyi Komşuluk" anlaşması ile pekiştirilmiştir.⁵ Diplomatik ilişkilerin başladığı 1992'ye kadar, hatta bağımsızlık tarihinden önce iki ülke arasında sınırlı sayıda ve konuda da olsa imzalanmış protokoller de mevcuttur.⁶

Bu dönemde Türkiye, halkı yaşanan iç savaştan dolayı büyük sıkıntı çeken Gürcistan'a elinden gelen yardımı yapmaya gayret etmiş, bu yardımlar Gürcistan'daki Türk imajının olumlu yönde değişimine katkıda bulunmuştur. Örneğin, dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin Tiflis'e yapmış olduğu ziyaret sırasında iç savaşlardan dolayı büyük sıkıntı ve açlık içerisinde bulunan Gürcistan'a Türkiye'nin bedelsiz olarak acilen 50.000 ton buğday göndereceği sözünü verdiği anda Şevardnadze'nin kendisine sarılışını ve yüzündeki minnettarlık ifadesini hiçbir zaman unutamadığını, aynı şekilde Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze'nin de Türkiye'nin bu zor zamanda yapmış olduğu yardımı hiç unutmadığını ve hep takdirle andığını nakletmektedir.⁷ 1992'de atılan bu olumlu adımlara rağmen, Gürcistan'ın bağımsızlığının ilk yıllarında Abhazya ve Güney Osetya sorunlarına yoğunlaşması, Türkiye'nin ise Kafkasya politikasını daha çok Azerbaycan ve Karabağ üzerine odaklaması, ardından Rusya'nın 1993'de ilan ettiği yakın çevre doktrini ile arka bahçesinde etkinliğini artırması, iki ülke arasındaki ilişkilerde 1994'e kadar önemli bir ilerleme kaydedilmesini engellemiştir. Aradan geçen üç yıl içerisinde yaşananlar, Türkiye'nin Ermenistan'la başlangıçta geliştirmek istediği diplomatik ilişkilerin Karabağ sorununu nedeniyle kesintiye uğraması üzerine Azerbaycan ve Orta Asya ile bağlantı kurabilmesi için tek yol olarak Gürcistan'ın kaldığının anlaşılması, Hazar petrollerinin Batı'ya akışında Gürcistan'ın transit ülke

⁵ Şevardnadze ve Demirel arasında imzalanan anlaşma için bkz. "Gürcistan Cumhuriyeti ile yapılan Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk Anlaşması'nın Onaylanmasına Dair Karar", *Resmî Gazete*, 29 Eylül 1992, Sayı 21360. Bu anlaşma ile iki ülke arasında 1921'de imzalanan Kars anlaşmasının tanımladığı sınırlar teyit edilerek yeni dönemde olumlu ilişkilerin gelişmesi için temel atıldı. Kars anlaşmasının Türkçe ve Fransızca metni için bkz., Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı web sayfası, <http://www.mfa.gov.tr>; ve Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1994, s. 46.

⁶ "Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Yapılan Tıp ve Sağlık Alanında 1990-1992 Yıllarına İlişkin İşbirliği Protokolü'nün Onaylanmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı", *Resmî Gazete*, 21 Ocak 1991, Sayı 20767; "Türkiye Elektrik Kurumu ve Gruzglavenergo Arasında Gruzglavenergo Sisteminin Enerji Nakil Hattı Vasıtasıyla Karşılanmasına İlişkin Protokol" (Trabzon, 11 Kasım 1991); "Türkiye Elektrik Kurumu ve Gruzglavenergo Arasında 1991-1992 Yılları Arasında TEK'in Gruzglavenergo'ya vermiş olduğu Elektrik Enerjisi'nin 1992 Yılı İçerisinde İadesi ve İşbirliğine İlişkin Protokol" (Ankara, 29 Nisan 1992); "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Hükümeti Arasında Uzman Eğitimine Dair Protokol" (Tiflis, 1 Mayıs 1992).

⁷ Dışişleri Eski Bakanı Hikmet Çetin ile internet üzerinden yapılan yazışmalar, 19 Ekim 2004.

olarak öne çıkması gibi nedenler, iki ülke ilişkilerinin gelişmesine ve Türkiye'nin Gürcistan'ın stratejik önemini kavramasına katkıda bulunan faktörler olmuştur.

İkili ilişkilerin gelişmesinde Gürcistan'da iktidar değişikliğinin de etkili olduğu söylenebilir. Ekim 1990'da iktidara gelen ve Gürcistan'ı bağımsızlığa taşıyan Zviad Gamsahurdiya, bağımsızlığın ardından derinleşen Güney Osetya ve Abhazya sorunlarında özellikle Rusya'nın parmağını arayarak azınlıklara karşı radikal milliyetçi politikalar izlemiş, çıkan iç karışıklıklar sonucu ülke bütünlüğünün tehlikeye girmesi nedeniyle 2 Ocak 1992'de Gürcistan Askeri Konseyi tarafından görevden alınmıştır.⁸ Gamsahurdiya'nın görevden alınmasında daha iktidara geldiği ilk günlerde tutuklattığı Caba Iosseliani'nin *Mhedrioni* (Şövalyeler) örgütü üyelerinin, yine hemen devlet başkanı seçilmesinin ardından görevden aldığı başbakan Tengiz Sigua'nın ve bir zamanlar kendi partisini destekleyen ulusal muhafızların komutanı ve eski dostu Tengiz Kitovani'nin de büyük etkisi olmuştur.⁹ Gamsahurdiya'dan sonra liderliği üstlenen Eduard Şevardnadze'nin eski Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanlığından edindiği siyasi tecrübe, Gürcistan'ı uluslararası platformda olumlu bir konuma getirebilmek için verdiği çabada kendisine yardımcı olmuştur. Türkiye ile geliştirilen ilişkiler de bu çabanın bir ürünü olarak değerlendirilmelidir. Şevardnadze'nin, yönetiminin ilk yıllarında bir yandan devrik başkan Gamsahurdiya taraftarlarıyla (*Zviadistler*), diğer yandan Güney Osetya ve Abhazya sorunları¹⁰ ile uğ-

⁸ Svante Cornell, "Georgia: From Unitary Dreams to an Asymmetric Federation", Svante Cornell (der.), *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethno-political Conflict in the Caucasus*, Richmond, Curzon Press, 2000, s. 142-163; Ghia Nodia, "Political Turmoil in Georgia and the Ethnic Policies of Zviad Gamsakhurdia", Bruno Coppitiers (der.), *Contested Borders in the Caucasus*, Brüksel, VUB Press, 1996, s. 84.

⁹ Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar*, s. 76-83; Gamsahurdiya'nın izlediği milliyetçi politika ve görevden alınması hakkında bkz., Jonathan Aves, "Politics, Parties and Presidents in Transcaucasia", *Caucasian Regional Studies*, Cilt 1, No 1, 1996, s. 36-42, <http://www.ciaonet.org/frame/oljourfrm.html>. ; Elizabeth Fuller, "The Transcaucasus: Real independence remain elusive", *RFE/RL Research Report*, 3 Ocak 1992, s. 49.

¹⁰ Gürcistan'da bağımsızlık sonrası ortaya çıkan ayrılıkçı hareketlerin temel nedeninin Sovyetler Birliği döneminde uygulanan federalist sistem olduğu görüşü yaygındır. Sovyet döneminden miras kalan bu yapılanma 1990'ın ilk yarısında Güney Osetya ve Abhazya'da iç çatışmalara neden olmuş, çatışmalar sonunda *de facto* devletler oluşmuştur. Gürcistan'daki etnik çatışmaların kökeni ve gelişimi ile ilgili bkz. Bruno Coppitiers, Tamara Kovziridze ve Uwe Leonardy, "Federalization of Foreign Relations: Discussing Alternatives for the Georgian-Abkhaz Conflict", Harvard University, Caspian Studies Program, *Working Paper Series*, No 2, Ekim 2003, <http://www.ciaonet.org/cps/cab03/cab03.html>; Graham Smith, *National-building in the Post-Soviet Borderlands: The Politics of National Identities*, Cambridge, Cambridge University Press, 1988, s. 169-176; Stanislav Lakoba, "Abkhazia is Abkhazia", *Central Asian Survey*, Cilt 14, No 1, 1995, s. 97-105; Felix Corley, "South Ossetia Between Gamsahurdiya and Gorbachev: Three Documents", *Central Asian Survey*, Cilt 16, No 2, 1997, s. 270-284; Yuri Anchabadze, "Georgia and Abkhazia: The Hard Road to Agreement", *Caucasian Regional Studies*, Özel Sayı, 1998, s. 4-12; Robert Bruce Ware,

raşmak zorunda kalması, onu barışçı çözüm yolları arayışına itmştir. Özellikle ayrılıkçı hareketlere destek verdiği için Rusya'yı suçlamış ve BDT'ye girmeyi reddetmişse de, pek çok Gürcü gibi aslında Abhazlarla değil, Rusya ile savaştığını, Gürcü askeri gücünün Rusya ile baş edemeyeceğini ve sorunların çözümünün yine Moskova'dan geçtiğini bildiğinden dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ile görüşerek ülke bütünlüğünü korumaya çalışmış, Gürcistan'ın BDT üyeliğini bağımsız bir devlet olarak yaşamını sürdürebilmesinin kaçınılmaz bir koşulu olarak kabul etmek zorunda kalmıştır.¹¹ Bununla beraber, uzun vadede Rusya'nın Gürcistan üzerindeki etkisini dengelemek ve Gürcistan'ı gerçek bağımsızlığa taşımak için Batı'nın desteğine ihtiyacı olduğunu anlaması Şevardnadze'yi Batı yanlısı politikalara yönlendirmiş, Türkiye de bu politikalarda önemli bir bağlantı noktası olarak öne çıkmıştır. Bu dönemde Batılı güçlerin henüz Kafkasya ile yakından ilgilenmiyor olmaları, buna karşılık Türkiye'nin bölgede ortaya çıkan istikrarsızlık nedeniyle bu coğrafyaya giderek daha fazla ilgi gösteriyor olması Türkiye'yi Şevardnadze'nin politikalarında öne çıkartmıştır.

1990'lı yıllarda Gürcistan'da meydana gelen olaylar ve etnik çatışmalar Türkiye'de de sıkıntılar yaratmış, özellikle Abhazların durumu Türkiye'de bazı gösteri ve olaylara konu olmuştur. Türkiye tüm diplomatik açıklamalarında Abhazyayı Gürcistan'ın ülke bütünlüğü içerisinde ele aldığını belirtmişse de, Türkiye'de yaşayan ve sayıları 700.000'i bulan¹² Abhaz nüfusun zaman zaman devletten bağımsız hareket etme istekleri konunun iki ülke arasında gizli bir sorun olarak kalmasına neden olmuştur. Abhaz diasporasının devletin izlediği politika üzerinde etkili olması yolunda Abhazyaya yönetiminin de çabaları olmuştur. Abhazyaya "Devlet Başkanı" Vladislav Ardzinba birçok defa çeşitli vakıfların daveti üzerine Türkiye'ye gelmişse de, hiçbir zaman devlet yetkililerinden resmi düzeyde davet alamamıştır. Yine de, Türkiye'deki Abhaz diasporasının maddi katkılarıyla Abhazyada üç eği-

"Conflict in the Caucasus: An historical context and prospect for peace", *Central Asian Survey*, Cilt 17, No 2, 1998, s. 337-352; Vladimir Socor, "South Ossetia-An Issue Between Tbilisi and Moscow", *Eurasia Daily Monitor*, Cilt 1, No 58, 23 Temmuz 2004; Vladimir Socor, "Frozen Conflicts in the Black Sea- South Caucasus Region", http://www.wena.sk/En/Documents/Socor_Frozen_Conflicts_in_the_Black_Sea.doc; Ghia Nodia, "The Conflict in Abkhazia: National Projects and Political Circumstances", *Caucasian Regional Studies*, Özel Sayı, 1998, http://www.ciaonet.org/olj/crs/crs_1998sp-nog01.html.

¹¹ Alexander Rondeli, "Regional Security Prospects in the Caucasus", G. Berstch (der.), *Crossroads and Conflict: Security and Foreign Policy in the Caucasus and Central Asia*, New York ve Londra, Routledge, 2000, s. 49.

¹² John Colarusso, "Abkhazia", *Central Asian Survey*, Cilt 14, No 1, 1995, s. 75-96.

tim kurumu ve Sukhumi'de bir cami yaptırılmıştır.¹³ Bir yandan Gürcistan'ın kendisi için teşkil ettiği stratejik önemi, diğer yandan Abhaz kökenli yurttaşlarının isteklerini hesaba katmak zorunda kalan Ankara ise 1996'ya kadar sorun karşısındaki tavrını net olarak ortaya koyamamış, fakat Gürcistan'la ilişkilerin geliştiği 1990'ların ikinci yarısında konuya ilişkin daha kararlı ve aktif bir tutum sergileyebilmiştir.¹⁴

Bir yandan Tiflis'le kurmuş olduğu iyi ilişkiler, diğer yandan 700.000 civarında Abhaz kökenli Türk vatandaşı barındırması nedeniyle Türkiye, Abhazya ile Tiflis'teki merkezi otorite arasında arabuluculuk yapabilecek önemli bir devlettir. Bu bağlamda Türkiye'nin, 7-9 Haziran 1999'da İstanbul'da tarafları bir araya getiren toplantıya ev sahipliği yapmış olması, bölge meselelerinin barışçı yoldan çözümüne destek vermesi ve konuya aktif bir yaklaşım göstermesi açısından önemlidir.¹⁵ Toplantı tarihinden bir hafta önce Dışişleri Bakanlığı'nın Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi'nin tüm üyelerini Bakanlığa davet ederek konu ile ilgili görüşlerini alması, hükümetin Türkiye'de yaşayan Abhaz kökenli yurttaşlarına karşı da sağduyulu davrandığını göstermesi açısından önemlidir.¹⁶ Birleşmiş Milletler Cenevre Süreci çerçevesinde düzenlenen toplantıda, birincisi siyasi ve güvenlik konularını, ikincisi mültecilerin dönüşünü ve ekonomik sorunları, sonuncusu ise sosyal ve insani sorunları ele almak üzere üç grup oluşturulmuştu. Toplantıda taraflar güven ortamının, karşılıklı ekonomik faaliyetlerin ve yardımlaşmanın geliştirilmesini ve sınır boylarında terör olaylarının önlenmesiyle ilgili çalışmaların yapılması amacıyla komisyonların kurulmasını kararlaştırmışlardır. Bu noktada tıkanan girişimler Eylül 2003'de Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Tiflis ziyareti sonrası Gürcistan Devlet Bakanı Malkhaz Kakabadze'nin "Türkiye'nin de BM Genel Sekreteri Dostları Grubu'na katılması gerektiğini" söylemesiyle yeniden gündeme gelmiş¹⁷, bu öneriye Ocak 2004'de Türkiye'nin Gürcistan Büyükelçisi Abhazya sorununun barışçı ve toprak bütünlüğü çerçevesinde çözümü konusunda Türkiye'nin elinden geleni yapmaya hazır olduğunu belirterek karşılık vermiştir.¹⁸

¹³ Asbed Kotchikian, "The Perceived Roles of Russia and Turkey in Georgian Foreign Policy", *Insight Turkey*, Cilt 6, No 2, Nisan-Haziran 2004, s. 42.

¹⁴ Hakan Kırımlı, "Türkiye'nin Gürcistan Abhazya İnsiyatifi", *Zaman*, 4 Nisan 1999.

¹⁵ "Abhazya Sorununun Çözümü Yolunda İstanbul'da Düzenlenen Toplantıyla İlgili Bilgi Notu", *Dışişleri Güncesi*, Haziran 1999, <http://www.mfa.gov.tr>.

¹⁶ Bkz., "Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesinin 7-9 Haziran 1999'da İstanbul'da yapılacak toplantı öncesinde Dışişleri Bakanlığı ile görüşmeleri", <http://www.kafder.org>.

¹⁷ "Tbilisi wants Turkey, Ukraine to join mediators on Georgia-Abkhaz conflict", *Interfax*, Tiflis, 18 Eylül 2003. BM Genel Sekreteri'nin dostlar grubunda Amerika, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya bulunmaktadır.

¹⁸ "Turkey offers to host Abkhaz-Georgian talks", *RFE/RL Newslines*, Cilt 8, No 7, 13 Ocak 2004.

Abhazyada konusunda Türkiye'nin Gürcistan'ı desteklemesi Abhaz diasporası ve çeşitli çevreler tarafından zaman zaman eleştirilmişse de, bu konuda dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Türkiye'nin o dönemde izlediği politikanın açık ve tutarlı olduğunu, Türkiye'de sadece Abhazyada kökenli değil, Gürcü kökenli vatandaşların da bulunduğunu, dolayısıyla taraflı bir tutum alınmasının mümkün olmadığını söylemektedir. Türkiye'nin öteden beri ülkelerin iç sorunlarına taraf olmayıp, sorunların diyalog ve barışçı yöntemlerle çözümüne destek olduğunu, yapılan insani yardımlarda ise etnik köken ayrımı yapmamaya özen gösterdiklerini, bu itibarla o dönemde ne Abhazyada sorununun ne de Gürcistan'ın diğer iç sorunlarının Türkiye'ye taşınmasına izin veremeyeceklerini, öte yandan Türkiye'nin kendi yapısının da başka ülkelerin iç sorunlarına karışma lüksünü Türkiye'ye sağlamadığını belirtmektedir.¹⁹

Türkiye, Gürcistan'daki gelişmeleri sadece bölgeyle coğrafi, siyasi ve kültürel yakınlığı açısından değil, güvenliği ve istikrarı açısından da izlemek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda Türkiye-Gürcistan ikili ilişkilerinde Rusya'nın bölgeye yönelik politikaları birinci derecede etkin dışsal faktör olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağıldığı ilk yıllarda başını Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Dışişleri Bakanı Andrei Kozirev'in çektiği "Atlantikçiler" in izledikleri Batı yanlısı politikalar, ile iç sorunların aşılması için gerekli gördükleri demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş programlarında uğranılan başarısızlıklar,²⁰ Avrasyacıları etkili bir konuma getirmiş, bu grubun etkisiyle 1993'de ilan edilen ve Rus dış politikasını şekillendiren "yakın çevre" doktrini Rusya'yı diğer bölgelerin yanısıra, önemli stratejik ve ekonomik çıkarlarının bulunduğu Kafkasyada bölgesine yönelik yeniden etkinlik kurma stratejisine yöneltmiştir.²¹ Yüzyıllar boyunca Rusya'ya bariyer görevi gören bu bölge, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra da güneyden gelebilecek tehlikelere karşı *cordon*

¹⁹ Dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile internet üzerinde yapılan yazışma, 19 Ekim 2004.

²⁰ Batı'ya yaklaşma politikasında içeride yapılmak istenen düzenlemeler için gerekli mali desteği sağlama düşüncesi de etkili olmuştur. Rusya'nın bu dönemdeki politikası hakkında bkz. Roger E. Kanet ve A. V. Kozkemiakin (der.) *The Foreign Policy of the Russian Federation*, Londra, Macmillian Press, 1997; Yeltsin'in reformlarındaki başarısızlığı seçim sonuçlarından da açıkça görülmüyordu. İlgili veriler için bkz., Peter Truscott, *Russia First: Breaking with the West*, Londra, Blackwell, 1997, s. 175.

²¹ Yuri Federov, "Russia's Policies Toward Caspian Region Oil: Neo-Imperial or Pragmatic?", *Perspectives on Central Asia*, Cilt 1, No 6, Eylül 1996, <http://www.cpss.org/casianw/septpers.html>; Alexander Rahr, "Rus Dış Politikasında Atlantikçilere Karşı Avrasyacılar" (çev. Eralp Yalçın), Erol Göka ve Murat Yılmaz (der.), *Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya*, İstanbul, Kızıl Elma Yayınları, 1998; Alexander Pikayev, "The Russian Domestic Debate on Policy Toward the Near Abroad", Lena Johnson ve Clive Archer (der.), *Peacekeeping and the Role of Russia in Eurasia*, Boulder, Westview Press, 1996.

sanitaire olarak kabul edilmiştir.²² Tarihsel rakibi Türkiye ile buluşma noktasında bulunması, Orta Asya'nın kapısı olması ve Orta Doğu yolu üzerinde bulunması Kafkasya'yı stratejik açıdan Rusya için vazgeçilmez kılmıştır. Gürcistan, Rus askeri stratejistlerine göre, Rusya'nın Güney Kafkasya'daki güvenlik politikasındaki anahtar ülkedir. Rusya'nın Karadeniz'deki varlığını korumak için gerekli olduğu kadar, Gürcistan, Rusya için Türkiye ve Batı yanlısı politikalar izleyen Azerbaycan üzerinde baskı kurabilmek ve tarihsel müttefiki Ermenistan'la kara bağlantısını sağlayabilmek için de önemlidir. Ayrıca, Hazar petrolünün Batı'ya ulaştırılmasında kullanılacak boru hatları güzergahında yer alması açısından da Gürcistan'ın Rusya için önemi büyüktür.²³ Bölgede açıkça Rusya yanlısı politikalar izleyen Ermenistan'a karşılık, Batı ve Türkiye yanlısı politikalara yönelen Azerbaycan ve Gürcistan'ın tutumu Rusya'yı fazlasıyla rahatsız etmiş, Türkiye'nin bu iki ülkeyle yakınlaşmasını önleme çabalarını doğurmuştur. Gürcistan, bağımsızlık sonrası BDT'ye katılmayı reddederek, Rus kontrolüne girmek istemediğini açıkça göstermiş, fakat Rusya'nın etnik çatışmalar aracılığıyla kurmuş olduğu baskılara dayanamayarak, 1993'de BDT'ye girmeyi kabul etmek zorunda kalmıştır. 3 Şubat 1994'de Yeltsin'in Tiflis'e yaptığı ziyaret sırasında imzaladığı "Dostluk ve İyi komşuluk" anlaşması ile de Rusya'nın, Vaziani, Batum, Gudauta ve Ahalkaleki'de bulunan mevcut üslerinin kalmasına izin vermiştir.²⁴ Bu yolla, Rusya, Gürcistan'a müdahale etmek ve kendisinden bağımsız politikalar izlemesini engellemek için gereken vasıtayı, aynı zamanda Sovyetler Birliği dönemine ait Türkiye sınırındaki askeri varlığını tekrar elde etmiş oluyordu. Şevardnadze'nin Türkiye ile sınırlarına Rus askerlerinin yerleştirilmesine göz yumması Türkiye ile ilişkileri gerginleştirmişse de sorunların halli için ona başka bir seçenek de bırakmamıştı.

Gürcistan'ın izlediği Batı yanlısı politikalar, NATO üyeliği peşinde olması, Moskova'dan gittikçe uzaklaşarak, Azerbaycan-ABD-Türkiye eksenine dahil olma çabaları Rusya tarafından kuşku ile karşılanmıştır.

²² Duygu Bazoğlu Sezer, "Russia and the South: Central Asia and the Southern Caucasus", *European Security*, Cilt 5, No 2, Yaz 1996, s. 47-54.

²³ Transkafkasya'nın Rusya açısından önemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ali Karaosmanoğlu, "Turkey and the Southern Flank: Domestic and External Contexts", John Chipman (der.), *NATO's Southern Allies: Internal and External Challenges*, Londra, Routledge, 1988; Vitaly Naumkin, "Russia and Transcaucasia", *Caucasian Regional Studies*, Cilt 3, No 1, 1998, <http://www.ciaonet.org/olj/crs/crs-1998/crs98-nav01.html>.

²⁴ Rusya'nın Gürcistan'daki askeri varlığı hakkında bkz., David Darchiashvili, "Russian Military Presence in Georgia: The Parties Attitudes and Prospects", *Caucasian Regional Studies*, Cilt 2, No 1, 1997, <http://poli.vub.ac.be/>; Dov Linch, "Russian Military Approaches to the Near Abroad", *Caucasian Regional Studies*, Cilt 2, No 4, 2000, <http://www.ciaonet.org>; Irakli Aladashvili, "Russian Military Bases in South Caucasus", *The Army and Society in Georgia*, Cilt 7, No 10, Ekim 1999, ss. 4-7.

İki ülke arasında gerginliği artıran diğer bir konu da boru hatlarının geçeceği güzergah olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar dünyada petrol ve doğal gaz üreten ikinci en büyük devlet durumunda olan Rusya, bölgede sahip olduğu ekonomik ve siyasi üstünlüğü kaybetmek istememekte, kendi topraklarından geçmeyen boru hattı projelerine karşı çıkmakta, bu bağlamda Trans-Hazar doğal gaz ve Bakü-Ceyhan petrol boru hatlarını engellemek için her türlü aracı kullanmaktaydı. Bu baskılar arasında Gürcistan'a verdiği doğalgazı keserek, elektrik kesintilerine sebep olması,²⁵ Gürcistan'daki askeri üslerini maliyetli olduğu ve Gürcistan'ın politik açıdan istikrarsız ve güvensiz ortamında istikrar unsuru olduklarını öne sürerek kapatmayı geciktirmesi,²⁶ Abhaz ve Güney Osetyalılara serbest dolaşım hakkı tanırken, Gürcü vatandaşlara vize uygulaması sayılabilir.²⁷ Rusya ile gerginlikler arttıkça, dengeleyici bir unsur olarak Türkiye ile Gürcistan arasındaki ilişkiler yakınlaşmıştır. Gerçekten de 1997-98 dönemi Gürcistan-Türkiye ilişkilerinin hız kazandığı, Gürcistan'ın Bakü-Ceyhan projesine desteğinin arttığı dönem olmuştur. Rusya ise bu yakınlaşmadan ve Şevardnadze'nin BTC projesine verdiği destekten fazlası ile rahatsız olmuştur. 1998'de Şevardnadze'nin ikinci kez suikast girişimine maruz kalması bu rahatsızlığın boyutlarını ortaya koymaktadır. Şevardnadze'ye suikast girişiminde bulunan teröristlerin üzerinden Rusya'ya bağlı Dağıstan Özerk Cumhuriyeti vatandaşı ve Çeçen asıllı olduklarını gösteren kimlikler çıkmakla birlikte, Gürcü yetkililer, böyle bir saldırıya katılan kişinin yanında kimlik bulundurmasının zayıf bir olasılık olduğunu ve bu kimliğin yanıltma amacıyla kullanıldığını söylemişlerdir.²⁸ Dört yıl arayla ikinci suikast girişimine maruz kalan Şevardnadze, kendisini hedef alan bu girişimin, Hazar petrolünün uluslararası pazarlara ulaştırılmasıyla ilgili olduğunu ve ülkesinden boru hatlarının geçmesine karşı olan dış güçlerin [Ruslar] bu eylemi gerçekleştirdiklerini açıklamıştır.²⁹ Ekim 2001'de de Şevardnadze'nin Washington'da "Gürcistan'ın, Rusya'nın güney kanadı değil, aksine Türkiye'nin kuzey kanadı" olduğunu ilan etmesinden birkaç gün sonra

²⁵ Khatuna Salukvadze, "The Struggle for the Remains of Geopolitical Weight: Russia Dodges Disengaging Militarily from Georgia", *Analyst: Biweekly Briefing*, 18 Temmuz 2001.

²⁶ Vladimir Mukhin, "Tension Still Strong between Russia-Georgia", *The Russian Journal*, 6 Aralık 2000.

²⁷ Rusya'nın 5 Aralık 2000 tarihinde başlattığı yeni vize uygulaması Gürcistan Parlamentosu tarafından Moskova'nın Gürcistan'a karşı yayılmacı politikalar izlediği ve sonunda Abhazy ile Güney Osetya'nın ilhak edileceği şeklinde yorumlanmıştır. Bkz.<http://intranet.parliament.ge/statements/parl-24.10.00-en.htm>.

²⁸ *Milliyet*, 11 Mart 1998.

²⁹ *New York Times*, 22 Ekim 1998. Aydın, "Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler", s. 421.

8 Ekim 2001'de Abhazya'da BM'in bir helikopteri düşürülmüş, bir gün sonra da Kodori Geçidi bombalanmıştır.³⁰

1996 Sonrası Türkiye-Gürcistan Siyasi ve Askeri ilişkileri

1992'de imzalanan Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması'ndan sonra iki ülke arasındaki resmi ziyaretler hız kazanmıştır. 1994'de Şevardnadze Türkiye'ye gelmiş ve bu ziyaret sırasında çok sayıda anlaşma imzalanmıştır.³¹ Şevardnadze'nin ziyaretini 1995'de dönemin Başbakanı Tansu Çiller'in ziyareti izlemiş, fakat ikili ilişkilerin esas itibarıyla yoğunlaşması ve stratejik ortaklık boyutuna ulaşması 1996'dan sonra gündeme gelmiştir. Bu yılın sonundan itibaren Gürcistan, Rusya ile artan gerginlikler neticesinde Türkiye'ye daha yakın bir politika izlemeye başlamış, hatta 1997'de Parlamento'da BDT'den çekilme konusu gündeme getirilmiştir.³² Gürcistan'la ilişkiler Temmuz 1997'de dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in ziyareti ile hız kazanmış, bu ziyaret sırasında askeri eğitim alanında işbirliğini öngören bir dizi anlaşma imzalanmıştır. Karşılıklı ziyaretlerde yoğun bir trafiğin yaşandığı 1997'de Tiflis'e giden Genelkurmay heyetine, Gürcü tarafınca bölgede Rus etkinliğini azaltmaya yönelik "Karadeniz Barış Gücü Taburu"nun kurulması ve bu çerçevede Türk askerlerinin Abhazya'da görevlendirilmesi önerilmiştir.³³ İlişkilerin özellikle bu dönemde yoğunlaşmasında BTC petrol boru hattı projesinin iki tarafa da sağlayacağı ekonomik ve siyasi yararlar etkili olmuştur. Nisan 1998'de gerçekleşen Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı'nın Gürcistan ziyaretinde, Gürcistan Savunma Bakanı Vardiko Nadibaidze ile imzalanan ortak mutabakat çerçevesinde 14 Mayıs 1998'de Türkiye'nin eski bir Sovyet Cumhuriyeti ile ortak düzenlediği ilk tatbikat olan Türk-Gürcü ortak

³⁰ Gürcistan bu olaydan Rusya'yı sorumlu tutarken, Rusya BM helikopterinin Gürcistan'a sığınan Çeçen mülteciler tarafından düşürüldüğünü söylemiştir. Leszek Buszynski, "Russia and the Commonwealth of Independent States in 2002, Going Seperate Ways", *Asian Survey*, Cilt 43, No 1, 2003, s. 23; *Milliyet*, 9 Ekim 2001; Jean-Christophe Peuch, "Tbilisi Claims Russia Behind Recent Bombings", *RFE/RL*, 29 Kasım 2001.

³¹ Bu ziyaret sırasında imzalanan anlaşmalar için bkz. "Gürcistan ile Türkiye arasında imzalanan Güvenlik, Tarım, Sanayi, Güvenlik, Spor ve Turizm Alanlarındaki İşbirliği Anlaşmaları ve Protokollerin Onaylanması Hakkında Karar", *Resmî Gazete*, 27 Nisan 1994, Sayı 21917.

³² *Cumhuriyet*, 17 Mart 1997.

³³ Kafkasya'daki Rus etkinliğini azaltacak öneri, General Çetin Doğan başkanlığındaki Genelkurmay Heyeti'nin Tiflis'e yaptığı ziyaret sırasında gündeme gelmiş, öneriyi Gürcistan Parlamentosu Savunma ve Ulusal Güvenlik komitesi Başkanı Revaz Adamiya yapmıştır. "Abhazya'ya Türk Askeri Önerisi", *Milliyet*, 23 Mayıs 1997; Bu haberin Rus basınında uyandırdığı yankı için bkz. *Sevodniya*, 22 Mayıs 1997.

deniz tatbikatı yapılmıştır.³⁴ Rusya'da kuşku ile karşılanan tatbikat hakkında Rus medyasında Türkiye ile stratejik askeri ortaklık kurmayı hedefleyen Gürcistan'ın hızla Moskova'dan uzaklaştığı yorumları yapılmıştır.³⁵ Bir başka Rus gazetesinin yorumu ise, "Rusya görüntüde Gürcistan'ın en önemli stratejik ortağı, ama Gürcü politikacılar gerçekte ülkelerinin sorunlarına çözüm getirme umuduyla yeni ittifaklar kurarak, Batı'ya ve Güney'e başvuruyor. Tiflis'in öncelikleri değişiyor", şeklinde olmuştur.³⁶ Bu arada Türkiye Aralık 1998'de Gürcistan'a iki adet karakol botu hibe etmiş, Gürcistan'a teslim edilen AB-30 karakol botunun Gürcü personeli, devir teslim töreninden önce üç hafta Türkiye'de eğitim almıştır. Gürcistan Milli Savunma Bakanı Yardımcısı Tümgeneral Omar Lekveisvili, Gölcük'teki teslim töreninde Türk Donanması'nın askeri savunma alanındaki bilgilerinin kendilerine son derece faydalı olduğunu belirtmiştir.³⁷ Yine aynı yıl Türkiye, Gürcistan ordusunu modernize etmek için 5,5 milyon Dolar vermeyi garanti etmiş, 1999'da 3,8 milyon Dolar ek yardım verilmesi kararlaştırılmıştır.³⁸ 15 Ocak 2000'de Gürcü savaş pilotlarının Türkiye'de eğitim görmelerini sağlayacak askeri işbirliği anlaşması imzalanmış,³⁹ ardından 29 Eylül 2000'de 3. Ordu idaresinde, Posof ve Ardahan'a bağlı Türkgözü Sınır Kapısında ülkeye yasadışı geçişlerin engellenmesi senaryolu "Türkiye-Gürcistan Ortak Sınır Tatbikatı 2000" gerçekleştirilmiştir.

1999'da İstanbul'da toplanan AGİT Zirvesi sırasında ele alınan ve bölgede istikrarın sağlanmasına yönelik "Kafkasya İstikrar Paketi" girişimi Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Ocak 2000'de Tiflis'i ziyareti sırasında dile getirilmiştir. Bölge barışının sağlanması ve Rus gücünün azaltılmasına önemli bir katkı sağlayabilecek olan Pakt, Bosna Savaşı sonrası Balkanlar'da kurulan Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi örnek alınarak geliştirilmiş ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) kapsamında oluşturulması hedeflenmişti. Süleyman Demirel, önerisi sırasında, Rusya'yı ima ederek paktın bölge ülkeleri üzerinde nüfuz kurmak isteyen ülkelerin önüne geçeceğini, böyle bir girişimin dayanışma, kalkınma ve refaha giden en kısa yol olduğunu belirterek, aralarında ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, Azerbaycan, Ukrayna, Rusya ve Ermenistan'ın da olduğu birçok devlete katılım çağrısında bulun-

³⁴ *Milliyet*, 15 Mayıs 1998; Kemal Yavuz, "Kafkaslar ve Ortadoğu'daki Son Gelişmeler Paralelinde Askeri Durum ve Genel Politikomiliter Değerlendirme", *Kafkaslar, Ortadoğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye'nin Önemi Sempozyumu*, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1998.

³⁵ *Nezavisimaya*, 14 Mayıs 1998.

³⁶ "Tiflis'te Türk Marşı", *Noviye İzvestiya*, 17 Nisan 1998.

³⁷ "Gürcistan'a Gemi Hibe Ettik", *Hürriyet*, 6 Aralık 1998.

³⁸ *RFE/RL Newslines*, Cilt 3, No 138, 19 Temmuz 1998.

³⁹ "Türkiye-Gürcistan Ortak Bildirisi", *Dışişleri Güncesi*, Şubat 2000, <http://www.mfa.gov.tr>

muştı.⁴⁰ Rus-Gürcü ilişkilerinin gerginleştiği ve Rusya'nın yeni askeri doktrinini açıkladığı döneme denk gelen bu öneri, Batı medyasında genel olarak Batı'nın (ABD'nin) Türkiye aracılığıyla Rusya'ya cevabı olarak değerlendirilmiştir. Öneriyi, "tarihi" olarak nitelendiren Şevardnadze ise bu Pakt sayesinde tüm dünya kamuoyunun Avrasya'nın kesiştiği bu bölgeye çok daha fazla dikkat edeceğini söylemiştir.⁴¹

8 Kasım 2001'de Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Tiflis ziyareti sırasında paktın hayata geçirilmesinin bölge barışı ve istikrarı için ne derece önemli olduğu bir kez daha vurgulanmışsa da,⁴² Pakt, Rusya'nın Kafkaslar'da kendi aleyhine kurulacak ve güç dengesini bozacak her türlü girişime karşı çıkması nedeniyle henüz gerçekleştirilememiştir. Kafkasya İstikrar Pakti'nin (KİP) gerçekleşmesi durumunda Rusya'nın bölgedeki hakimiyeti zayıflayacak, Türkiye'nin etkisi artacak, aynı zamanda Batılı devletlere bölge siyasetine ve güvenliğine karşıma hakkı verecekti.⁴³ Öte yandan, Sezer'in Tiflis'e yapmış olduğu ziyaret sırasında Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze, daha da ileri giderek, Abhazya'dan çekilecek Rus askerlerinin yerine gelmesi düşünülen çokuluslu barış gücünde Türk askerlerinin de olmasını arzularını açıklamıştır.⁴⁴

Bu arada, Ekim 2000'de Türkiye ve Gürcistan Marneuli Askeri Havaalanı'nın modernize edilmesi için anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma çerçevesinde Türkiye'nin sağladığı yaklaşık 1,5 milyon Dolar'lık yardım ile söz konusu havaalanı onarılmış ve Ocak 2001'de Türkiye Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu'nun da katılımıyla hizmete açılmıştır. Havaalanının açılması sonrasında 29 Ocak 2001'de Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Şevardnadze'nin ziyareti iki ülke arasında ekonomik ve stratejik ilişkilerin gelişmesinde yeni adımlar atılmasını sağladı.⁴⁵ Bu ziyaret sırasında, Marneuli Askeri Havaalanında Türk askeri personelinin çalışmasına izin veren ve iki ülke arasındaki Askeri Teknik Eğitim Anlaşması'nı tamamlayacak olan Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması da imzalanmıştır. Ayrıca, yine bu ziyaret sırasında Türkiye ile Gürcistan arasındaki ortak sınırın anti-personel mayınlardan arındırılmasına ve bu

⁴⁰ Serkan Demirtaş, "Yeni Bir Kafkasya Arayışı", *Cumhuriyet*, 17 Ocak 2000; "Türkiye'den Bölgenin Geleceği için Yeni Formül Önerisi: Kafkas Pakti Teşebbüsü", *Radikal*, 16 Ocak 2000.

⁴¹ *Cumhuriyet*, 16 Ocak 2001.

⁴² *Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması*, 8 Ocak 2001, <http://www.mfa.gov.tr>

⁴³ Zalmay Khalilzad, Ian Lesser ve Stephen Larrabee, *The Future of Turkish-Western Relations: Toward a Strategic Plan*, Santa Monica, CA, RAND, 2000, s. 39; S. Cherniavski, "The Caucasian Track of Russia's Foreign Policy", *International Affairs*, Cilt 46, No 5, 2000, s. 152.

⁴⁴ *Dış Basında Türkiye*, *RFE/RL Newsline*, 13 Kasım 2001,

⁴⁵ Bu ziyaret ile ilgili bkz. Deniz Zeyrek, "Gürcistan ile Askeri Flört", *Radikal*, 29 Ocak 2001.

mayınların gelecekte kullanılmasının önlenmesine yönelik ikili bir rejim kurulması hakkında bir anlaşma imzalanmıştır.⁴⁶ Diplomatik ve askeri alandaki yakınlaşmalar 2002'de de devam etmiş Tiflis, Marneuli Havaalanı'nın Türk savaş uçaklarına karşılıksız kullanılacağını açıklamıştır.⁴⁷

17 Kasım 1999'da İstanbul AGİT zirvesinde, Rusya Federasyonu ile Gürcistan'ın Ortak Bildirisinde açıklanan⁴⁸ ve 1 Temmuz 2001'e kadar Rusya'nın Vaziani ve Gudauta askeri üslerini kapatması şeklinde varılan karar uyarınca Rusya, 30 Haziran 2001'de Vaziani Üssü'nü boşaltmıştır. Bu üssün modernizasyonu için de Türk hükümeti Gürcistan'a bir milyon Dolar'a yakın mali yardım yapmış, Rusya'nın bölgeden ayrılmadan önce kullanılamaz hale getirdikleri askeri üs, bu yardımla yenilenerek 4 Haziran 2002'de Gürcistan'a teslim edilmiştir. Vaziani Üssü'nün teslim törenine katılan Genelkurmay Lojistik Daire Komutanı Tümgeneral Ünal Sipahioğlu'nun verdiği bilgiye göre, Vaziani üssünün yenilenmesi çalışması dışında Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Gürcü ordusuna 2 UH-1H tipi helikopter, 3 deniz aracı ve 28 milyon Dolar'lık ekipman yardımı yapılmıştır. Vaziani'deki havalimanının dışında, Temmuz 2002'den itibaren Gürcistan ordusunun 11. motorize birliğinin kalacağı askeri koğuşlar da tamir edilmiş, birliğin geliştirilmesi ve teçhizatı için Türkiye ek olarak 4 milyon Dolar ayırmıştır.⁴⁹ Gürcistan'ın yıllık bütçesinden silahlı kuvvetlerine ayrılan ödeneğin 20.000.000 Dolar civarında olduğu gözönüne alınırsa, Türkiye'nin şimdiye kadar yapmış olduğu yardımların ne kadar önemli olduğu ortaya çıkar.⁵⁰

"Kadife Devrim" Sonrası İkili İlişkiler

Demokrasi alanında verdiği sözleri yerine getiremeyişi, rüşvetin ve yolsuzluğun önünü kesememesi, enerji darboğazı, halkın yoksulluğu⁵¹ ile

⁴⁶ Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması, 8 Ocak 2001; Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem ile Gürcistan Dışişleri Bakanı Sayın Iraklı Menagarishvili Tarafından Yapılan Ortak Açıklama, Ankara, 29 Ocak 2001.

⁴⁷ Milliyet, 3 Ocak 2002.

⁴⁸ 17 Kasım 1999'da yayınlanan Rusya Federasyonu-Gürcistan Ortak Bildirisi'nin metni için bkz., <http://www.osce.org/docs>. Rusya bu bildiriye imzalamış olmakla beraber, Gürcistan'daki üslerini çekmenin çok maliyetli olacağını öne sürmüştür. Haziran 2000'de Tiflis'e giden ABD Senatörü Paul Joyal, Rusya'ya bu konuda 10 milyon Dolar yardım yapabileceklerini açıklamıştır. Bu konuda Vladimir Socor, Rusya'nın üslerini kapatmamak için "oyalama taktiği" izlediğini söylemektedir. Bkz. Vladimir Socor, "OSCE, R.I.P.", <http://www.cornellcaspien.com/pub20401Socor.html>.

⁴⁹ Dış Basında Türkiye, *Vesti*, Dmitriy Starosin, "Benim Türkiyeli Dayıcağım", 5 Haziran 2002.

⁵⁰ Aydın, "Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler", s. 420.

⁵¹ Gürcistan'da 2004 itibarıyla bir öğretmen maaşı aylık 100 Gürcistan Lari (85 milyon TL), aylık emekli maaşı 14 Lari (10 milyon TL)'dir. Oral Çalışlar, *Cumhuriyet*, 3 Ekim 2004.

muhalefetin artan baskıları Şevardnadze'nin istifa etmesine neden olmuş,⁵² yerine Ocak 2004 başında yapılan seçimlerde yüzde 96 oy alan Mikhaıl Saakaşvili geçmiştir.⁵³ Gelişmelerin, muhalefetin deyimi ile "devrim" mi yoksa "darbe" mi olduğu tartışmaları bir yana, bundan sonraki gelişmelerin ne olacağı, Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin nasıl bir yön alacağı, yeni iktidarın dış politika hedeflerinin ne olduğu ve Bakü-Tiflis-Ceyhan projesinin tüm bu gelişmelerden etkilenip etkilenmeyeceği gibi hususlar ilk akla gelen sorular arasındadır.

Gürcistan'da iktidar değişikliği sırasında (2 Kasım 2003'de yapılan Parlamento seçimlerinden 23 Kasım 2003'de Şevardnadze'nin görevden ayrılmasına kadar geçen süre içerisinde) Türkiye büyük ölçüde Gürcistan'da yaşanan gelişmelerin dışında kalmıştır. Bu tarihlerde Türkiye'nin ilgisi bir yandan İstanbul'da düzenlenen terörist saldırılara, diğer taraftan KKTC'de yapılacak seçimlere ve Avrupa Birliği'ne yoğunlaşmıştı. Bu konularla ilgili olarak, Başbakan Tayyip Erdoğan 15 Kasım'da Kıbrıs'ta, aynı günlerde Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, İsveç'te bulunmaktaydı. Bu ortamda, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer geçici hükümet başkanı Nino Burjanadze'yi ve Gürcistan'ın devrik başkanı Şevardnadze'yi telefonla aramak için bir haftadan fazla beklemiştir.⁵⁴ Türkiye yanı başında meydana gelen olaylar karşısında Dışişleri Bakanlığının "gelişmeleri kaygıyla izledikleri" ve "ilişkilerin mükem-

⁵² *Transparency International* adlı sivil toplum örgütü tarafından yolsuzlukla mücadele konusunda yapılan araştırmada Gürcistan 133 ülke arasında sondan 5. sırada yer almaktadır. *Transparency International, The 2002 Corruption Perceptions Index*, Ağustos 2002, <http://www.transparency.org.html>. 1999'da Birleşmiş Milletler tarafından yapılan araştırmaya göre de, devlet bütçesinin sadece %20'si hedeflenen harcamalara kullanılmıştır. United Nations, Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, *Early Warning Assessment*, Kasım 2003. Gürcistan nüfusunun %51.1'i yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır ve halkın 23.6'sı işsizdir. 1989'dan günümüze kadar halkın büyük bir kısmı Rusya ve Ukrayna'da çalışmak için Gürcistan'ı terk etmiştir. Bkz. David L. Phillips, "Stability, Security and Sovereignty in the Republic of Georgia", *Rapid Response Conflict Prevention Assessment*, Center for Preventive Action, 15 Aralık 2003, <http://www.ciaonet.org/wps/phd01>.

⁵³ Jean-Christophe Peuch, "Georgia: Opposition Challenges Shevardnadze Ahead of Autumn Elections", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 4 Haziran 2003; Fred Weir, "Georgia invests its votes and hopes in revolutionary leader", *Christian Science Monitor*, 1 Mayıs 2004, Cilt 96, Sayı 27. Otuzaltı yaşındaki Mikhaıl Saakaşvili, diğer liderlerden farklı olarak Sovyet nomenklaturasından gelmemiş, Fransa'da Uluslararası İnsan Hakları Enstitüsünde ve Amerika'da George Washington ve Columbia Üniversitelerinde hukuk eğitimi almıştır. New York'da avukatlık yaptığı dönemde, 1995'de Gürcü Parlamentosu sözcülerinden Zurab Zhvania tarafından Tiflis'e gelmesi için ikna edilmiş, 2000'de Şevardnadze tarafından Adalet Bakanlığı ile görevlendirilmiş, fakat yolsuzlukla mücadele konusunda beklediği desteği alamaması üzerine 5 Eylül 2001'de görevinden istifa ederek Gürcistan'daki ana muhalefet partisi konumundaki Ulusal Hareketin lideri olmuştur.

⁵⁴ *Dışişleri Güncesi*, "Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Gürcistan Devlet Başkan Vekili Nino Burjanadze ve eski Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze'yle yaptıkları telefon görüşmeleri", 3 Aralık 2003.

mel düzeyde sürdüğü bu komşu ülkenin önce huzur ve birliğinin sağlanmasının arzu edildiğini” belirten basın açıklamaları ile yetinmiştir.⁵⁵

İktidar değişikliği sonrasında Türkiye-Gürcistan ilişkilerine olumsuz etki edebilecek bir gelişme olarak etnik çatışmaların başlaması olasılığı düşünülmekteydi.⁵⁶ Nitekim, Acaristan Özerk Bölgesi lideri Aslan Aşaşidze seçimler sonrasında yeni yönetimi tanımadığını ilan ederek gerginlik yaratmış, daha sonra 28 Mart 2004’de yapılacak seçimler öncesi bölgeyi “silahlı birliklerle” ziyaret etmek isteyen Saakaşvili, Çolohi Gümrüğü’nden içeri alınmamıştı.⁵⁷ Saakaşvili’nin buna cevabı ekonomik ambargo uygulamak olunca giderek tırmanan ve sıcak çatışmanın eşğine gelen kriz, ABD ve Rusya’nın devreye girmesi ile yatıştırılmış, 18 Mart 2004’de tarafların mutabakata varması ile geçici olarak giderilmiş ve Aslan Aşaşidze ile Mikhael Saakaşvili arasındaki çekişme 5 Mayıs 2004’de Aşaşidze’nin Rusya Federasyonu Dışişleri eski Bakanı ve halihazırda Ulusal Güvenlik Konseyi Sekreteri Igor Ivanov’un eşliğinde Batum’u terk ederek Moskova’ya gitmesi ile son bulmuştur. Devlet Başkanı Saakaşvili, bu gelişmenin ardından, Gürcistan Parlamentosu’nun kendisine verdiği yetkiye dayanarak 6 Mayıs 2004’de Acaristan’daki yerel yönetimi lağvetmiştir. Tüm bu gelişmeler karşısında sadece “Gürcistan’ın bölünmez bütünlüğüne destek” mesajı göndermekle yetinen Türk Dışişleri Bakanlığı’na karşılık,⁵⁸ yine bakanlık mensubu olan Türkiye’nin Bakü Büyükelçisi Ünal Çeviköz 1921’de imzalanan Kars anlaşmasına atıfta bulunarak “Türkiye’nin Gürcistan’a bağlı Acara Özerk Bölgesi’ne asker gönderme hakkı bulunduğunu” dile getirerek, kendi bakanlığının ötesine geçmiştir.⁵⁹ Rus basınında geniş yankı uyandıran ve tehdit olarak algılanan bu açıklamanın ardından Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ün Türkiye’nin Kars anlaşmasıyla konuyu ilintilendirmediğini açıklaması Dışişleri içerisinde Gürcistan’daki gelişmelerle ilgili yaşanan karmaşaya işaret olmuştur.

⁵⁵ Bu dönemde Türkiye’nin Gürcistan’a yönelik daha aktif politika geliştirilmesi gerektiği birçok gazeteci tarafından da vurgulanmıştır. Örn.bkz., Tuncay Özkan, *Akşam*, 1 Aralık 2004; Sami Kohen, *Milliyet*, 1 Aralık 2004.

⁵⁶ Jon Corvett, “Turkey Concerned Georgian-Ajarian Tension could disrupt regional Pipeline Plans”, *Eurasia Insight*, 6 Ekim 2004.

⁵⁷ Archil Gegshidze, “Georgia’s Vulnerabilities and the Ajaria Crisis”, *Insight Turkey*, Cilt 6, No 2, Nisan-Haziran 2004, s. 65-73.

⁵⁸ *Dışişleri Güncesi*, “Gürcistan Hükümeti ile Acara Özerk Cumhuriyeti Yönetimi Arasında Ortaya Çıkan Gerginlik Hakkında Basın Açıklaması”, 15 Mart 2004, <http://www.mfa.gov.tr>.

⁵⁹ Ünal Çeviköz’ün konu ile ilgili açıklamaları hakkında bkz., “Rusya’yı kızdıran Büyükelçi”, *Milliyet*, 19 Mart 2004. Rus basını Ünal Çeviköz’ün açıklaması karşısında, “Türkiye Acaristan’a asker göndermekle tehdit ediyor”, *Izvestiya*, 19 Mart 2004. “Acaristan’ı Türk askeri koruyacak”, *Pravda*, 19 Mart 2004 şeklinde yorum yapmıştır.

Tiflis’le yaşanan gerginlik sırasında Abaşidze tarafından da Türkiye’nin “garantör devlet” olarak bölgedeki gelişmelere müdahale etmesi çağrısında bulunulmuştur.⁶⁰ Ankara ise, Aslan Abaşidze ve Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili ile mevcut iyi ilişkilerine rağmen Acaristan konusunda geri planda kalmayı tercih etmiş, tansiyonu yatıştırmak konusunda Moskova gibi aktif bir tutum sergilememiştir. Halbuki 2000’de Batum ve Acaristan arasında çıkan gerginlik sırasında, Şevardnadze’nin onayını alan Demirel, Tiflis ile Batum arasındaki gerginliği gidermek için Hikmet Çetin’i özel temsilci olarak görevlendirmişti.⁶¹ 2004’de ise ancak kriz yatıştıktan sonra Dışişleri eski Bakanı Yasar Yakış ve devlet eski Bakanı Refaaddin Şahin 19-21 Mart 2004’de gerginliğin giderilmesinden duydukları memnuniyeti ifade etmek için Türkiye’yi temsilen Tiflis ve Batum’a gitmiştir.⁶²

Aslan Abashidze’nin çağrısına rağmen, Türkiye’nin Acaristan krizine müdahale etmemesi, konuyu Gürcistan’ın iç meselesi olarak görmesi, Gürcistan Devlet Başkanı Mikhail Saakaşvili tarafından “Gürcistan’ın toprak bütünlüğünün desteklenmesi açısından son derece yapıcı” bir tavır olarak yorumlanmıştır. Ayrıca Saakaşvili, Rusya hükümeti’nin değil, fakat Duma’nın içerisinde yer alan bazı tutucu çevrelerin Acaristan krizine müdahale etmek için bir bahane aradıklarını, bu çevrelerin Türkiye’nin konuya müdahil olmasını kendi müdahalelerini meşru göstermek için istediklerini, Türkiye’nin konuya uzak durmasının son derece akıllıca bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir.⁶³

Gürcistan’ın Türkiye’ye yönelik politikasında Şevardnadze döneminde olduğundan farklı bir yaklaşım sergilemeyeceği, hatta yeni yönetimin daha Batı yanlısı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ilişkilerin daha da ileri götürülmek isteneceği düşünülebilir. Gürcistan üzerinden geçen BTC petrol boru hattı, Türkiye açısından olduğundan belki de daha fazla Gürcistan’ın ekonomik sorunlarını çözecek, stratejik önemini daha da artıracak bir projedir. Projenin tamamlanması Gürcistan’ı ekonomik açıdan rahatlatacak, siyasi açıdan önemini artıracaktır. Gürcistan’ın 20 yıllık dönemde hiçbir harcama yapmadan BTC’den elde edeceği gelir yaklaşık 500 milyon Dolar’dır. Bu bağlamda, Saakaşvili’nin de projeye destek vermesi kaçınılmazdı. Nitekim, 22 Mayıs 2004’de Türkiye’ye yaptığı ziyaret sırasında, Saakaşvili “Türkiye ile

⁶⁰ Mevlut Katik, “Will Turkey meet the strategic challenge in Georgia?”, *Eurasia Insight*, 10 Aralık 2003.

⁶¹ Tuncay Özkan, “Gürcistan’da Olup Bitenler ve Türkiye”, *Akşam*, 1 Aralık 2003.

⁶² *Dışişleri Güncesi*, “Gürcistan Hükümeti ile Acara Özerk Cumhuriyeti Arasındaki Krizin Aşılması Hakkında Basın Açıklaması”, 19 Mart 2004, <http://www.mfa.gov.tr>.

⁶³ “Turkish-Georgian Relations: An Interview with Georgian President Mikheil Saakashvili”, *Insight Turkey*, Cilt 6, No 2, Nisan-Haziran 2004, s. 45-49.

bugüne kadar olan siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel ilişkilerin bundan sonra da sürdürüleceğini, BTC projesinin Gürcistan açısından hayati önem taşıdığını, aynı şekilde Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz hattı projesinin de öncelikli konular arasında olduğunu” söyleyerek iki ülke arasındaki ilişkilerin yeni dönemdeki çerçevesini kendi açısından çizmiştir.⁶⁴

Eski devlet başkanı Eduard Şevardnadze döneminde geliştirilen yakın ilişkilerin ardından Gürcistan’da yaşanan iç karışıklıklar ve Türk dış politikasının başka konulara odaklanmasıyla birlikte Türkiye-Gürcistan ilişkilerinde bir durgunluğa girildiği izlenimi, Saakashvili’nin 20-22 Mayıs 2004’te Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in davetlisi olarak Türkiye’ye gelişi⁶⁵ ve ardından Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın Ağustos 2004’te Tiflis’e gidişi ile ortadan kalkmış, Türkiye iktidar değişikliği ve Acaristan-Tiflis gerginliği sırasında izlediği pasif politikayı bir kenara bırakarak, Gürcistan’daki gelişmelere karşı daha aktif bir tutum sergilemeye başlamıştır. Bu durum Başbakan Erdoğan’ın Tiflis ziyareti sırasında yaptığı açıklamalarda da açıkça görülmektedir. Başbakan, daha önce Gürcistan’ın iç meselesi olarak algılanan Abhazya ve Güney Osetya gibi sorunlarda Türkiye’nin üzerine düşeni yapacağını vurgulamıştır. Erdoğan ayrıca, “Abhazya’da 70 bin Abhaz yaşamaktadır, oysa bu rakam Türkiye’de 300 bin’dir.⁶⁶ Bu durum sorunun çözümü için bir köprü olarak kullanılabilir. Sorunlar savaşla değil, masada çözümlenmelidir. Sorunun masada çözümlenmesi için Türkiye rol oynayabilir” diyerek, Türkiye’nin arabuluculuk görevi üstlenebileceğini de belirtmiştir.⁶⁷

Türkiye –Gürcistan Ekonomik İlişkileri

Türkiye-Gürcistan arasındaki ekonomik ilişkiler, siyasi yakınlaşmanın arttığı dönemlere paralel bir artış göstermekle beraber, bugün halen istenen düzeye erişememiştir. Diplomatik ilişkilerin başladığı 1992’de iki ülke arasındaki ticaret 17.8 milyon Dolar iken, siyasi ilişkilerin ve karşılıklı ziyaretlerin yoğunlaştığı 1997’de 240 milyon Dolar’a yükselmiş, bundan sonraki yılda ise Türkiye % 22.3 ve 15.6’lık ihracat ve ithalat ra-

⁶⁴ *Dışişleri Güncesi*, “Gürcistan Devlet Başkanı Mikheil Saakashvili’nin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in daveti üzerine Türkiye’yi ziyareti”, 20-22 Mayıs 2004, <http://www.mfa.gov.tr>; “Georgian President Mihail Saakashvili’s Visit to Turkey”, *Eurasian Bulletin*, No 23, Haziran 2004.

⁶⁵ Dow Kimbrell, “Georgian President Ends Visit to Turkey”, *RFE/RL Newslines*, 24 Mayıs 2004.

⁶⁶ Türkiye’de yaşayan Abhazların sayıları konusunda farklı rakamlar verilmekle birlikte, Prof. Dr. Mustafa Aydın kendisiyle yapılan görüşmede en olası rakamın 500.000 civarında olduğunu ifade etmiştir.

⁶⁷ *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 2004.

kamlarıyla Gürcistan'ın en önemli ticaret ortağı haline gelmiştir.⁶⁸ 2000'de dış ticaret hacmi 287 milyon Dolar ile daha da yüksek seviyelere ulaşmışsa da, 2002'ye gelindiğinde 238 milyon Dolar'a inerek gerilemiştir.⁶⁹ 2003'de iki ülke arasındaki toplam dış ticaret hacmi 426.5 milyon Dolar ile bugüne kadar ki en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Bkz.Tablo 1).

Tablo 1: Türkiye-Gürcistan Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat (X)	İthalat (M)	X/M	Denge	Hacim
1992	11.5	6.3	1.82	5.2	17.8
1993	34.4	21.8	1.57	12.6	56.3
1994	67.1	25.6	2.63	41.5	92.8
1995	68.1	50.1	1.35	17.9	118.2
1996	110.3	32.5	3.39	77.8	142.8
1997	173.5	65.9	2.72	107.6	239.4
1998	164.1	91.0	1.80	73.1	255.1
1999	114.2	93.3	1.22	20.9	207.5
2000	131.7	155.3	0.84	-23.5	287.0
2001	144.0	127.2	1.13	16.8	271.2
2002	100.6	137.5	0.73	-36.9	238.1
2003	154.5	272.0	0.57	-117.5	426.5
2003/3	33.3	73.0	0.46	-39.7	106.3
2004/3	34.2	65.9	0.52	-31.7	100.1

Kaynak: DİE

Bölgedeki Türk firmalarının sayısı 100 civarında olup, başlıca faaliyet alanlarını inşaat,⁷⁰ telekomünikasyon,⁷¹ imalat, liman işletmeciliği, tekstil, su şişeleme ve bankacılık sektörleri oluşturmaktadır. Bugüne kadar Gürcistan'la imzalanan ticari ve ekonomik nitelikli anlaşmalar ve protokoller neticesinde 41.5 milyon Dolar'lık kredi kullanılmıştır.⁷²

⁶⁸ *The Economist Intelligence Unit*, Ülke Raporu, Mayıs 2001.

⁶⁹ DEİK, *Gürcistan Ekonomisi ve Türkiye ile İlişkileri*, İstanbul, Eylül 2003, s. 13.

⁷⁰ Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre, Gürcistan'da 2004'de 16 Türk müteahhit firması toplam değeri 320 milyon Dolar olan 29 proje almıştır. Bu rakam, Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerinde yapılan işlerin rakamları ile kıyaslandığında düşük seviyede kalmaktadır.

⁷¹ Turkcell'in Gürcistan firmaları ile kurmuş olduğu ortak girişim olan *Geocell Telecom*, Gürcistan nüfusunun yüzde 85'ine ulaşabilmektedir.

⁷² *Türkiye'nin Ülkeler İtibarıyla Sektörel Bazda Dış Ticareti ve Ülke Profilleri*, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Eylül 1998. Ayrıca bkz., "Gürcistan'a Eximbank Kredisi Verilmesine

Buna karşılık Türkiye’de yatırım yapan 16 Gürcü firması bulunmaktadır. Bu firmalar ticaret, taşımacılık ve tarım alanlarında faaliyet göstermektedirler.⁷³

Gürcistan ile ticarete en önemli ihracat ürünleri kağıt, karton, makina, plastik, şekerdir. İthalatta ise öne çıkan ürünler demir çelik, mineral yakıtlar, metal cevherleri, alüminyum ve alüminyum ürünleridir (Bkz.Tablo 2)⁷⁴. Gürcistan’ın 2000’de en çok ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında % 13,6 ile Türkiye ilk sırada yer almaktaydı.⁷⁵

Tablo 2: Fasıllar İtibariyle Türkiye-Gürcistan Dış Ticareti

TÜRKİYE’NİN İHRACATI			TÜRKİYE’NİN İTHALATI		
FASILLAR	TUTAR(\$)	%	FASILLAR	TUTAR (\$)	%
Şeker	17,592,679	11.4	Demir Çelik	166,105,466	61.1
Kazanlar	13,874,204	9.0	Mineral yakıtlar	54,448,060	20.0
Makineler					
Plastikler	12,656,794	8.2	Alüminyum	25,731,324	9.5
Mobilyalar	11,665,761	7.6	Ağaç,ahşap	11,417,064	4.2
Elektrikli makineler	9,533,996	6.2	Metal cevherleri	9,255,679	3.4
Kağıt,karton	8,049,880	5.2	Bakır ve bakır ürünleri	2,085,882	0.8
Demir,çelik	7,972,354	5.2	Kazanlar,makineler	725,491	0.3
Seramik	6,721,468	4.4	Gübreler	680,139	0.3
Boya Kul. Hülasaları	6,281,157	4.1	Balıklar	452,656	0.2
Ağaç,ahşap eşya	4,282,843	2.8	Plastikler	214,270	0.1
Diğer	55,823,298	36.1	Diğer	872,861	0.3
Toplam	154,454,434	100.0	Toplam	271,988,892	100.0

Kaynak: DİE

Türkiye’nin öncülüğünü yaptığı Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunması ve bölge ülkeleri ile biraraya gelebilme zeminini oluş-

İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanması Hakkında Karar”, *Resmî Gazete*, 2 Temmuz 1993, Sayı 21625.

⁷³ Gürcistan Ülke Raporu, TİKA, Ankara, 1998, s. 120.

⁷⁴ Devlet İstatistik Enstitüsü; <http://www.die.gov.tr>.

⁷⁵ [Http://devdata.worldbank.org](http://devdata.worldbank.org).

turması açısından önem taşımaktadır.⁷⁶ Ayrıca, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde denizciliğin de önemli olduğu söylenebilir. Poti, Batum ve Sukhumi limanları, Gürcistan'ın yanı sıra, transit olarak Ermenistan, Azerbaycan ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nin de dışa açılmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Batum limanının işletmesini 49 yıllığına bir Türk firması almıştır.⁷⁷

Bu verilere rağmen Türkiye'nin askeri ve siyasi alanda ileri düzeyde işbirliği geliştirdiği Gürcistan'la ekonomik ve ticari ilişkileri söz konusu olunca aynı durum görülmemektedir. Ekonomik ilişkilerin istenen düzeyde gelişmemesinin başlıca nedenleri arasında ulaşım altyapısı eksiklikleri, Kars-Tiflis demiryolunun halen tamamlanamamış olması, gelişmemiş bankacılık ilişkileri sayılabilir. Bazı Türk firmaları Gürcistan üzerinden yaptıkları sevkiyatlarda fahiş geçiş ücretleri ödemek durumunda kaldıklarını ifade etmektedirler. Özellikle Acaristan ve Abhazya Özerk Cumhuriyetleri ile Güney Osetya bölgelerindeki gümrüklerin tam anlamı ile kontrol altına alınamaması, bu ve diğer gümrüklerden kaçak giren malların iç piyasada satılmasının tüm kontrollere rağmen engellenememesi,⁷⁸ işlerini yasal zeminde yürüten ithalatçılara karşı belirgin bir haksız rekabete neden olmaktadır. Gürcistan'dan yapılan ithalatta ise aynı özelliklere sahip ve daha önce uygunluk sertifikası alınmış olsa dahi, her gümrükten mal çekişte sertifika alma zorunluluğu ticareti zorlaştırmaktadır.

Türk girişimcileri etkileyen ve sıkça rastlandığı ifade edilen bir diğer olumsuzluk da Türk-Gürcü ortak girişimi şeklindeki yatırımların gelir getirmeye başladıktan bir süre sonra Gürcü ortağın işi sahiplenmeye çalışmasıdır.⁷⁹ Bunun dışında özellikle 1998 krizi sonrası devalüasyon nedeni ile ucuzlayan Rus ürünlerinin Gürcistan'a gümrüksüz girmesinin yarattığı haksız rekabet, gümrüklerde yaşanan boşluklar, ithalatta ödenen yüksek vergiler, yasalardaki boşluklar ve bunları çözecek mekanizmaların eksikliği de Türkiye-Gürcistan ekonomik ilişkilerinin gelişmesine engel teşkil eden hususlardır.⁸⁰ Fakat bütün bunların ötesinde, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesine

⁷⁶ KEİ hakkında bkz., Şükrü Elekdağ, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği", Sebhattin Şen (der.), *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1992, s. 217-222; Ayşe Yener Kolat, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin Olumlu ve Olumsuz Yönleri", *Avrasya Etüdüleri*, No 3, Sonbahar 1996, s. 21-29.

⁷⁷ *Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri ve Bölge Ülkeleri İlişkileri*, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, No 2511, Ankara, 2000, s. 174-176.

⁷⁸ Türk-Gürcü İşadamları Derneği Başkanı Kenan Yıldırım iki ülke arasındaki yasal-kaçak toplam ticaret rakamının 1,5 milyar Dolar'a ulaştığını ifade etmektedir. 8 Şubat 2005'de Prof. Dr. Mustafa Aydın ile yapılan görüşmeden aktarılmıştır.

⁷⁹ *Komşu ve Yakın Pazarlar*, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, 2004, s. 95-104.

⁸⁰ DEİK, *Gürcistan Ekonomisi ve Türkiye ile İlişkiler*, s. 17.

engel olan en önemli faktör Gürcistan'ın içerisinde bulunduğu siyasi istikrarsızlıktır. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Ağustos 2004'de Tiflis'e yapmış olduğu ziyaret sırasında bu konu Gürcistan Parlamento Başkanı Nino Burcanadze tarafından da ifade edilmiştir. Aynı ziyaret sırasında Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili, Türk iş adamlarına, devlet güvencesi vererek Türk yatırımcıları Gürcistan'a davet etmiştir.⁸¹ Öte yandan, özellikle Sarp sınır kapısı açıldıktan sonra devlet kontrolü dışında yapılan bavul ticareti ve kalitesiz malların Gürcistan'a sokulması bu ülkedeki "Türk malı" imajını büyük ölçüde zedelemiştir. Yakın komşumuz olmasına rağmen Türkiye'den hiçbir finans kuruluşu Gürcistan'da şube açmamış, ilk kez Mart 1998'de Emlak Bankası Tiflis'de şube açarken, Türkiye'den çok önce Gürcistan'da biri Yunanistan'dan diğerini de Almanya'dan *Deutsche Bank* olmak üzere iki yabancı banka şube açmıştır.⁸²

Nisan 2004'de Tiflis ve Acara Özerk Cumhuriyeti arasında yaşanan gerginlik de Türk ihracatçılarının Gürcistan'la ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiş, Sarp sınır kapısının geçici olarak kapandığı dönemde mağdur olmuşlardır. Acaristan'da Aslan Abaşidze yönetiminin sona ermesi sonrasında Saakaşvili'nin Sarp sınır kapısındaki özel temsilcisi Dato Ahalaya'nın yaptığı açıklamaya göre gümrüklerin çalışma sisteminde köklü değişiklikler yapılacak, sınır kapısından geçen araçlardan alınan vergi oranları düşürülecek, hatta bazı vergiler kaldırılacaktır.⁸³ 2005 itibariyle Saakaşvili tüm bu sözlerin yerine getirildiğini ifade ederek, şimdi düzenleme yapma sırasının Türkiye'de olduğunu belirtmiştir.⁸⁴

Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik birçok alanda işbirliği imkanları mevcuttur. Gelişmiş bir tarım sektörüne sahip olan Gürcistan'ın tarım ürünlerinin işlenmesi, paketlenmesi ve ihracatında, ülkenin kaynak suyu rezervlerinin değerlendirilmesinde ve Karadeniz kıyısındaki bölgelerinde turizmin canlandırılmasında Türk firmalarının desteği önemlidir. Nitekim, Türkiye ile Gürcistan arasındaki kayıtlı ticaretin geliştirilmesi için çabalar son dönemlerde hızlandırılmıştır. Hopa ile Batum arasındaki karayolunun genişliği iki katına çıkartılmış, Sarp sınır kapısı bilgisayarlı sisteme geçirilerek kapıdaki beklemeler azaltılmıştır. Kars-Tiflis demiryolu projesi yatırım programına alınmış, bir süredir

⁸¹ *Türkiye*, 13 Ağustos 2004.

⁸² *Milliyet*, 15 Mart 1998.

⁸³ DEİK, *Gürcistan Ekonomisi ve Türkiye ile İlişkiler*, s. 21.

⁸⁴ Mikhail Saakaşvili'nin konferansta yaptığı açılış konuşması. "The South Caucasus in the 21st Century: Challenges and Opportunities", *Georgian Foundation for Strategic and International Studie (GFSIS)*, 3-5 Şubat 2005, Tiflis.

kesilen Gürcistan'a yönelik Türk Hava Yolları seferleri tekrar başlatılmıştır.

Türkiye-Gürcistan yakınlaşmasının en önemli ayaklarından biri de enerjidir. Gerek Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol, gerekse Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hatlarının geçen güzergah Gürcistan'dır. Uzun vadede Türkiye'ye önemli ekonomik getirisi olacak boru hattı konusunu sadece ekonomik beklentiler perspektifinden değerlendirmek yanlış olur. Çünkü boru hatlarının ekonomik olduğu kadar stratejik boyutu da önemlidir.⁸⁵ Türkiye'nin taşıma projesinde ekonomik kazanç hedeflerinin yanında, Transkafkasya'daki önemini artırma, Avrupa'ya enerji sağlayan bir köprü durumuna gelme, Rusya'nın bölgedeki etkisini azaltma gibi değişik siyasi beklentileri de bulunmaktadır.⁸⁶

Yıllık kapasitesi 50 milyon ton olacağı öngörülen BTC projesine Gürcistan 12 Mart 1998'de imzaladığı "Enerji İşbirliği Anlaşması" ile kendi topraklarından geçiş hakkı vermiştir.⁸⁷ 29 Ekim 1998'de Ankara'da bir araya gelen Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Gürcistan devlet başkanları imzaladıkları ortak deklarasyon ile projeye siyasi destek verdiklerini ilan etmişlerdir.⁸⁸ Projenin finansmanı ile ilgili son anlaşma da 3 Şubat 2004'de Bakü'de imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre, yaklaşık 20 uluslararası kredi kuruluşu kredi onayı vermiş, böylece projenin gerçekleştirilmesindeki en önemli unsur olan finansman konusu da çözüme kavuşturulmuştur.⁸⁹ Temmuz 2004'de Gürcistan, maden suyu yataklarının yer aldığı Bojormi'den geçen petrol boru hattı inşaatını, çevre koşullarına uyulmadığı gerekçesi ile durdurmuş, 3 Ağustos 2004'te inşaat çalışmaları tekrar başlamıştır. BTC petrol boru hatlarının inşaatında verilen bu mola, gecikme halinde günde 500 bin Dolar ceza ödemek zorunda kalacak olan Türkiye'yi tedirgin etmiş, konu Tayyip Er-

⁸⁵ Hazar Bölgesinin enerji kaynakları ve ülkelerin boru hatları konusunda izledikleri politikalarla ilgili bkz., Martha Brill Olcott, "Pipelines and Pipe Dreams: Energy Development and Caspian Society", *Journal of International Affairs*, Cilt 53, No 2, 1999; Rosemarie Forsythe, "The Politics of Oil in the Caucasus and Central Asia", *ADELPHI Paper*, No 300, Londra, Oxford University Press, 1996; Mustafa Aydın, "Oil, Pipelines and Security: Geopolitics of the Caspian Region", Moshe Gammer (der.), *Caspian Basin*, Londra, Frank Cass, 2001.

⁸⁶ Ali Faik Demir, *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2003, s. 242.

⁸⁷ *Milliyet*, 15 Mart 1998.

⁸⁸ *Dışişleri Bakanlığı Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana Petrol Boru Hattına İlişkin Bilgi Notu*, BN:210, 18 Kasım 1999.

⁸⁹ Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan devlet yetkilileri 2,6 milyar Dolar'lık kredi anlaşmasına imza atmışlardır. Söz konusu kredinin büyük bir kısmı Dünya Bankası, Avrupa Kalkınma Bankası, İtalya, Fransa ve Almanya'nın önde gelen finans kuruluşları tarafından temin edilecektir. "BTC Projesinde Son İmzalar Atıldı", *Avrasya Bülteni*, TİKA Yayınları, No 20, Mart 2004.

doğan'ın Tiflis ziyareti sırasında gündeme getirilerek Gürcistan'ın da taahhüt edilen süreye uyması istenmiştir.⁹⁰ Bugün gelinen noktada, BTC petrol boru hattı açılmış ve Bakü'deki başlangıç noktası olan Sengeçal terminaline ilk petrol ulaşmıştır.⁹¹

Sonuç

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, gerek uluslararası dengeler açısından, gerekse Türkiye için son derece önemli gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olmuş; Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanmaları yepyeni fırsatlarla birlikte rekabet, çatışma ve riskleri de beraberinde getirmiştir. Kafkasya bölgesi ile ilişkiler gerek genel dış politika anlamında, gerekse ikili ilişkiler açısından büyük önem taşımaktadır. 1994'e kadar Kafkasya'da Azerbaycan üzerine yoğunlaşan Türkiye, Gürcistan'ın önemini geç de olsa Hazar'ın enerji rezervlerinin üzerinde bulunan koridor haline gelmesinden sonra fark etmiştir. Özellikle 1998-2000 arasında ivme kazanarak, Türkiye'nin bir hava üssünü Gürcistan ile ortaklaşa kullanacak kadar stratejik bir noktaya ulaşan ilişkilerde gelinen bu seviyenin daha ileri boyutlara taşınması gerekmektedir. Fakat son dönemde bu konuda önemli bir gelişme kaydedilememiştir. Bunda Türkiye'de yaşanan siyasi, bürokratik, ideolojik ve ekonomik değişimlerin yanı sıra, Kafkasya'nın, iki yıldır Avrupa Birliği'ne üyelik süreci, Irak Savaşı ve Kıbrıs meselesi gibi konulara yoğunlaşan Türk dış politikasının ilgi alanında geri plana düşmesinin de etkisi vardır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, özellikle 1996-2000 arasında bölgeye yönelik aktif politikalar izlenmiş, gerginliklere müdahale edilmiş, arabuluculuk girişimlerinde bulunulmuştur. 1999'da Türkiye, savaşın eşğine gelen Gürcü ve Abhazları İstanbul'da barış masasına oturttu, 2000'de Acaristan ve Tiflis arasında giderek tırmanan gerginliği gidermek için devreye girmiştir. Türkiye bu süreç içerisinde şimdiye kadar izlemiş olduğu geleneksel ulusal hükümetleri desteklemek ve ayrılıkçı hareketleri reddetmek politikasını kararlılıkla sürdürmüştür. Fakat Gürcistan'daki kan değişimi Güney Kafkasya coğrafyasında yeni bir döneme girilmekte olduğunu işaret etmektedir. Bu yeni dönemde Gürcistan'da önemli değişiklikler yaşanmakta, fakat bu gelişmeleri Türkiye büyük ölçüde uzaktan pasif bir şekilde izlemektedir.

Kafkasya'da istikrarın sağlanması bölgeye yönelik politikaları olan tüm devletler açısından gereklidir, zira istikrarsızlık arttığı oranda

⁹⁰ *Radikal*, 10 Ağustos 2004.

⁹¹ Açılış töreni ve dünyada uyandırdığı yankı hakkında bkz., *Hürriyet*, 25 Mayıs 2005; *Wall Street Journal*, 25 Mayıs 2005; *The Independent*, 25 Mayıs 2005.

çevre ülkelere bölgenin olanakları değil, sorunları paylaştırılmış olacaktır. Bölgede sağlanacak istikrarda ise Gürcistan kilit rolde bulunmaktadır. Bu ülkedeki sorunlar çözülmeden bölgede genel istikrarın sağlanması zordur. Bu konuda Türkiye'ye de önemli görevler düşmektedir. Bölgeye yönelik politikanın yeniden canlandırılması, dış politikada çok yönlü ve aktif olunması gerekmektedir. Siyasi ilişkilerin yanında ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesine de ağırlık verilmelidir. Ekonomik ilişkileri geliştirecek gerekli hukuki altyapı eksikliklerinin giderilmesine uğraşılırken, özel sektör de burada ticaret yapmak için teşvik edilmelidir. Çıldır-Aktaş sınırının açılması, Kars-Tiflis-Bakü demiryolu inşaatının tamamlanması, Batum havaalanının modernizasyonu gibi projelerin sonuçlandırılması iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesine önemli katkılarda bulunacaktır. Bu projelerin tamamlanmasının ve ekonomik ilişkilerin canlanmasının önkoşulu ise Gürcistan'da siyasi istikrarın sağlanmasıdır. Bu konuda önemli katkılarda bulunabilecek bir konumda olan Türkiye'nin artık daha aktif olmasının zamanı gelmiştir.

Summary

As the only Caucasian country which borders on the Black Sea, Georgia has a vital geographical position. It lies across the shortest route linking Central Asia to the West. As a result, Georgia is of great importance for Turkey in its geopolitical strategy toward the Caucasus and Eurasia. Georgia is a buffer zone between Turkey and Russia and Turkey's only gate to Central Asia, except for possibly Iran and Armenia. Georgia provides the major route for the Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) Pipeline which carries Caspian Petroleum to international markets.

After the demise of the USSR, Turkey first focused upon Central Asia. After 1993, however, with the Russian decision to return to its own backyard, and complications in relations between Turkey, Azerbaijan and Armenia over the Nagorno-Karabagh question, Turkey turned its attention to the Caucasus. With Azerbaijan increasingly opening up its petroleum reserves to investment by international oil companies, Turkey recognized the importance of Georgia in its policy toward the Caucasus. Georgia also sought to leave aside history and seek rapprochement with Turkey. Since Georgia concentrated initially upon the issues of Abkhazia and South Ossetia, better relations with Turkey emerged only gradually up until 1996. The emergence of a clear Turkish policy toward Georgia was also impeded initially by Turkey's concern for its citizens of Abkhazian origin.

Developments in Georgia were of importance to Turkey not only because of its closeness to the region in terms of geography, politics and culture, but also because of concerns about stability and security. Ultimately, Russian policies have been the crucial external factor in Turkish-Georgian relations. The Caucasus had a priceless importance for Russia as Georgia provides a means to exert pressure on Turkey and Azerbaijan and a land-connection to its traditional ally, Armenia. Russia was also disturbed that Georgia and Azerbaijan adopted pro-Western and pro-Turkish attitudes. Russia sought to prevent closer relations between these two countries and Turkey. Nevertheless, because of the mounting tensions with Russia, closer relations between Georgia and Turkey emerged. The potential economic and political gains from the BTC Oil Pipeline project helped cement relations between the two countries. In the period up to 2003, Turkey provided considerable military aid to Georgia, helped repair military bases, and joined joint military maneuvers. During the period of regime change in Georgia, Turkey remained outside, focusing instead on elections in Northern Cyprus and relations with the European Union. Turkey also largely remained aloof from events in the autonomous region of Ajaria

and Tbilisi, which came close to military engagement, sending only messages in support of Georgian unity.

Economic and trade relations between Turkey and Georgia have lagged behind the relatively advanced military and political relations. Economic relations have been impeded by shortcomings in the road network, the failure to complete the Kars-Tbilisi railroad project, weak banking relations, unfair competition created by Russian goods which reach Georgian markets without import duties, difficulties with customs, high taxes on imports, and the absence of mechanisms to solve these problems. Potential for the improvement of economic relations exist, however. The support of Turkish companies is imperative for the processing of Georgian agricultural products, the marketing of Georgian drinking water reserves, and for the invigoration of Black Sea Coast tourist resorts.

As noted above, energy is pivotal in any Turco-Georgian rapprochement. While Georgia is the base for both the Baku-Tbilisi-Ceyhan petroleum pipeline and the Baku-Tbilisi-Ersurum natural gas pipeline, it would be a mistake to evaluate the pipelines strictly from the perspective of economic gains. The pipelines provide an equally important strategic dimension. In the way of political gains, Turkey expects to increase its weight in the Transcaucasus, become a bridge providing energy to Europe, and diminish Russian influence in the region.

In summary, relations between Turkey and Georgia have improved significantly since 1996, bringing Turkey to the strategic point of sharing an air base jointly with Georgia. Military, political, and economic relations need to be developed further but within the past two no great improvements have been seen. In fact, the Caucasus issue has been pushed back to a secondary position, in relation to other issues in Turkish Foreign policy. Since stability and security is of benefit to all countries in the region, and Georgia assumes a key role in security, it is important that problems in Georgia are solved. It is up to Turkey to ensure that policies toward the region are re-energized. Turkey needs to assume a multi-faceted and active foreign policy in the Caucasus region.

Kaynakça

- Aladashvili, Irakli, "Russian Military Bases in South Caucasus", *The Army and Society in Georgia*, Cilt 7, No 10, Ekim 1999.
- Anchabadze, Yuri, "Georgia and Abkhazia: The Hard Road to Agreement", *Caucasian Regional Studies*, Özel Sayı, 1998.
- Aves, Jonathan, "Politics, Parties and Presidents in Transcaucasia", *Caucasian Regional Studies*, Cilt 1, No 1, 1996, <http://www.ciaonet.org/frame/oljourfrm.html>.
- _____, "Oil, Pipelines and Security: Geopolitics of the Caspian Region", Moshe Gammer (der.), *Caspian Basin*, Londra, Frank Cass, 2001.
- Aydın, Mustafa, "Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler", Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II, 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.
- Buszynski, Leszek, "Russia and the Commonwealth of Independent States in 2002, Going Separate Ways", *Asian Survey*, Cilt 43, No 1, 2003.
- Colarusso, John, "Abkhazia", *Central Asian Survey*, Cilt 14, No 1, 1995.
- Coppetiers Bruno, Tamara Kovziridze ve Uwe Leonardy, "Federalization of Foreign Relations: Discussing Alternatives for the Georgian-Abkhaz Conflict", Harvard University, Caspian Studies Program, *Working Paper Series*, No 2, Ekim 2003, [html://www.ciaonet.org/cps/cab03/cab03.html](http://www.ciaonet.org/cps/cab03/cab03.html).
- Cornell, Svante, "Georgia: From Unitary Dreams to an Asymmetric Federation", Svante Cornell (der.), *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethno-political Conflict in the Caucasus*, Richmond, Curzon Press, 2000.
- Corley, Felix, "South Ossetia Between Gamsahurdiya and Gorbachev: Three Documents", *Central Asian Survey*, Cilt 16, No 2, 1997.
- Çiloğlu, Fahrettin, *Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi*, İstanbul, Ant Yayınları, 1993.
- Darchiashvili, David, "Russian Military Presence in Georgia: The Parties Attitudes and Prospects", *Caucasian Regional Studies*, Cilt 2, No 1, 1997, <http://poli.vub.ac.be/>.
- DEİK, *Gürcistan Ekonomisi ve Türkiye ile İlişkiler*.
- Demir, Ali Faik, *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2003.
- Elekdağ, Şükrü, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği", Sebahattin Şen (der.), *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1992.

- Federov, Yuri, "Russia's Policies Toward Caspian Region Oil: Neo-Imperial or Pragmatic?", *Perspectives on Central Asia*, Cilt 1, No 6, Eylül 1996, <http://www.cpss.org/casianw/septpers.html>.
- Forsythe, Rosemarie, "The Politics of Oil in the Caucasus and Central Asia", *ADELPHI Paper*, No 300, Londra, Oxford University Press, 1996.
- Gachechiladze, Revaz, "Making of the New Georgia: Development Factors-Pluses and Minuses", *Caucasian Regional Studies*, Cilt 3, No 1, 1998.
- Gegshidze, Archil, "Georgia's Vulnerabilities and the Ajaria Crisis", *Insight Turkey*, Cilt 6, No 2, Nisan-Haziran 2004.
- Grigorianz, Alexandre, *Kafkasya Halkları Tarihi ve Etnografik Bir Sentez*, Çev. Doğan Yurdakul, İstanbul, Sabah Yayınları, 1998.
- Gürcistan Ülke Raporu*, TİKA, Ankara, 1998, s. 120.
- Hunter, Shireen, "Bridge or Frontier? Turkey's Post-Cold War Geopolitical Posture", *The International Spectator*, Cilt XXXIV, No 1, Ocak-Şubat 1999.
- Kanet, Roger E, ve A. V. Kozkemiakin (der.), *The Foreign Policy of the Russian Federation*, Londra, Macmillian Press, 1997.
- Karaosmanoğlu, Ali, "Turkey and the Southern Flank: Domestic and External Contexts", John Chipman (der.), *NATO's Southern Allies: Internal and External Challenges*, Londra, Routledge, 1988.
- Karpat, Kemal, "The Foreign Policy of the Central Asian States, Turkey and Iran", *International Journal of Turkish Studies*, Cilt 6, No 1, Kış 1992.
- Khalilzad Zalmay, Ian Lesser ve Stephen Larrabee, *The Future of Turkish-Western Relations: Toward a Strategic Plan*, Santa Monica, CA, RAND, 2000, s. 39; S. Cherniavski, "The Caucasian Track of Russia's Foreign Policy", *International Affairs*, Cilt 46, No 5, 2000.
- Kolat, Ayşe Yener, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin Olumlu ve Olumsuz Yönleri", *Avrasya Etüdüleri*, No 3, Sonbahar 1996.
- Komşu ve Yakın Pazarlar*, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, 2004.
- Kotchikian, Asbed, "The Perceived Roles of Russia and Turkey in Georgian Foreign Policy", *Insight Turkey*, Cilt 6, No 2, Nisan-Haziran 2004.
- Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi; Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara, TTK Yayınları, 1993.
- Lakoba, Stanislav, "Abkhazia is Abkhazia", *Central Asian Survey*, Cilt 14, No 1, 1995.
- Lesser, Ian O, "Bridge or Barrier? Turkey and the West after the Cold War", *Report R-4204-AF/A*, Santa Monica, RAND, 1992.

- Linch, Dov, "Russian Military Approaches to the Near Abroad", *Caucasian Regional Studies*, Cilt 2, No 4, 2000, <http://www.ciaonet.org>.
- Mackenzie, David ve Michael W. Curran, *A History of Russia and the Soviet Union*, Belmont, Wadsworth Publishing Company, 1987.
- Naumkin, Vitaly, "Russia and Transcaucasia", *Caucasian Regional Studies*, Cilt 3, No 1, 1998, <http://www.ciaonet.org/olj/crs/crs-1998/crs98-nav01.html>.
- Nodia, Ghia, "Political Turmoil in Georgia and the Ethnic Policies of Zviad Gamsakhurdia", Bruno Coppitiers (der.), *Contested Borders in the Caucasus*, Brüksel, VUB Press, 1996.
- _____, "The Conflict in Abkhazia: National Projects and Political Circumstances", *Caucasian Regional Studies*, Özel Sayı, 1998, http://www.ciaonet.org/olj/crs/crs_1998sp-nog01.html.
- Olcott, Martha Brill, "Pipelines and Pipe Dreams: Energy Development and Caspian Society", *Journal of International Affairs*, Cilt 53, No 2, 1999.
- Philips, David L., "Stability, Security and Sovereignty in the Republic of Georgia", *Rapid Response Conflict Prevention Assessment*, Center for Preventive Action, 15 Aralık 2003; <http://www.ciaonet.org/wps/phd01>.
- Pikayev, Alexander, "The Russian Domestic Debate on Policy Toward the Near Abroad", Lena Johnson ve Clive Archer (der.), *Peacekeeping and the Role of Russia in Eurasia*, Boulder, Westview Press, 1996.
- Rahr, Alexander, "Rus Dış Politikasında Atlantikçilere Karşı Avrasyacılar" (Çev. Eralp Yalçın), Erol Göka ve Murat Yılmaz (der.), *Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya*, İstanbul, Kızıl Elma Yayınları, 1998.
- Robins, Philip, "Between Sentiment and Self Interest: Turkey's Policy Toward Azerbaijan and the Central Asian States", *Middle East Journal*, Cilt 47, No 4, Ağustos 1993.
- Rondeli, Alexander, "Regional Security Prospects in the Caucasus", G. Berstch (der.), *Crossroads and Conflict: Security and Foreign Policy in the Caucasus and Central Asia*, New York ve Londra, Routledge, 2000.
- Sander, Oral, "Turkey and the Turkic World", *Central Asian Survey*, Cilt 13, No 1, 1997.
- Sezer, Duygu Bazoğlu, "Russia and the South: Central Asia and the Southern Caucasus", *European Security*, Cilt 5, No 2, Yaz 1996.
- Smith, Graham, *National-building in the Post-Soviet Borderlands: The Politics of National Identities*, Cambridge, Cambridge University Press, 1988.
- Socor, Vladimir, "OSCE, R.I.P", <http://www.cornellcaspien.com/pub20401Socor.html>.

Truscott, Peter, *Russia First: Breaking with the West*, Londra, Blackwell, 1997.

Türkiye'nin Ülkeler İtibarıyla Sektörel Bazda Dış Ticareti ve Ülke Profilleri, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Eylül 1998.

Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri ve Bölge Ülkeleri İlişkileri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, No 2511, Ankara, 2000.

Winrow, Gareth, *Turkey in Post-Soviet Central Asia*, Londra, Royal Institute of International Affairs, 1995.

Ware, Robert Bruce, "Conflict in the Caucasus: An historical context and prospect for peace", *Central Asian Survey*, Cilt 17, No 2, 1998.

Yerasimos, Stefanos, *Milliyetler ve Sınırlar; Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu*, çev. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.